

TIDSSKRIFT FOR
DANSKDIDAKTISK FORSKNING

Kohærensmåder: Et kvalitativt studie af, hvordan elever skaber tekstsammenhæng, når de skriver i dansk i 4. klasse

*Line Kjærgaard Larsen, ph.d., videnskabelig assistent, DPU, Aarhus Universitet
Forsvaret fandt sted på Aarhus Universitet, DPU i Emdrup, d. 14. marts 2025*

Tekstsammenhæng er et vigtigt og underbelyst område inden for forskning i elevskrivning

At kunne skrive en tekst, hvor indholdet hænger sammen som et samlet semantisk hele, er en fundamental del af at have skrivekompetence. Det er det, fordi tekstens sammenhæng – eller kohærens – er helt afgørende for tekstens kommunikative funktion. Viden om tekstsammenhæng i elevtekster er imidlertid underbelyst i forskningen, især på mellemtrinnet, og den viden, vi har, fokuserer ofte på, hvordan elever skaber sammenhæng gennem bestemte *sproglige former*, fx teksternes opbygning og forbinderord til at kæde sætninger og afsnit sammen med og i mindre grad på, hvordan *indholdet* hænger sammen. I mit ph.d.-projekt adresserer jeg dette hul i forskningen og undersøger, hvordan elever i 4. klasse skaber indholdsmæssig sammenhæng i deres tekster, ud fra den antagelse, at denne forskningsviden kan hjælpe lærere til at støtte eleverne i deres skriveudvikling.

“ Således antager jeg, at det er sandsynligt, at de måder, eleverne skriver på, samt de måder, jeg ser konteksten have betydning på, vil kunne være genkendelige i andre lignede 4.-klasser.

Projektet placerer sig inden for den tekstorienterede gren af skriveforskningsfeltet inden for skole og uddannelse, idet jeg primært undersøger elevers skrivning gennem deres tekster (Donahue & Lillis, 2014). Samtidig har studiet en grundforståelse af skrivning som socialt situeret, hvilket betyder, at teksterne forstås som indlejrede i og gensidigt betingede af de empiriske skrive- og undervisningskontekster, de bliver til i (Schultz & Fecho, 2000). Projektet undersøger derfor et hovedspørgsmål, som adresserer teksterne, og et underspørgsmål, som adresserer konteksten, og som har til formål at belyse og nuancere tekstanalyserne:

- Hvad karakteriserer de måder, hvorpå eleverne i to 4.-klasser skaber tekstkohærens i tekster skrevet i faget dansk?
- Hvilken betydning har den empiriske skrivekontekst, herunder særligt undervisningen og eleverne selv, for deres måder at skabe tekstkohærens på?

Et socialsemiotisk tekststudie belyst gennem teksternes empiriske skrivekontekster

I studiets analyser af elevernes tekster anlægger jeg et socialsemiotisk og tekstlingvistisk perspektiv (Hasan, 1984, 1989). Det betyder, at jeg forstår og undersøger teksterne som elevernes måder at skabe betydning på i sociale kontekster. Men hvor socialsemiotikkens kontekstbegreb forstås som noget, der kan analyseres frem i teksten selv, udvider jeg med afsæt i min grundforståelse af skrivning som socialt situeret mit kontekstbegreb til at inkludere bredere kontekstuelle omstændigheder ved elevernes skrivning, her omstændigheder ved eleverne selv og de skrive- og undervisningssituationer, de skriver i (Bartlett, 2016; Holmberg, 2012). Jeg undersøger elevernes tekster gennem dybdegående semantiske kædeanalyser, hvor jeg undersøger, hvilke indholdskæder der løber i teksterne, samt hvordan dette indhold interagerer på tværs af en tekst og skaber et samlet semantisk – og dermed kohærent – hele. Jeg har fokus på det, jeg kalder *tekstkohærens*, altså den indholdsmæssige kohærens i teksten, og ikke den læserkohærens, som skabes af læsere i mødet med teksten.

Den bredere empiriske konteksts betydning for elevernes tekster undersøger jeg gennem fortolkende analyser af nøgleomstændigheder (Erickson, 1977, 1986) med fokus på eleverne selv og undervisningen, og altså ikke fx bredere sociopolitiske kontekster.

Metodologisk følger jeg en casestudielogik (Small, 2009), hvor jeg gennem meget detaljerede analyser af både tekster og kontekster kan pege på træk, der går på tværs af både tekster, elever og klassekontekster, vel vidende at disse fund ikke udgør statistisk repræsentativitet. Denne logik ligger i forlængelse af mit afsæt i socialsemiotikken, hvor elevernes tekster netop forstås som udtryk for kultur og dermed som genkendelige måder at bruge sproget og skabe betydning på i forskellige sociale kontekster. Således antager

jeg, at det er sandsynligt, at de måder, eleverne skriver på, samt de måder, jeg ser konteksten have betydning på, vil kunne være genkendelige i andre lignede 4.-klasser.

Empirisk materiale

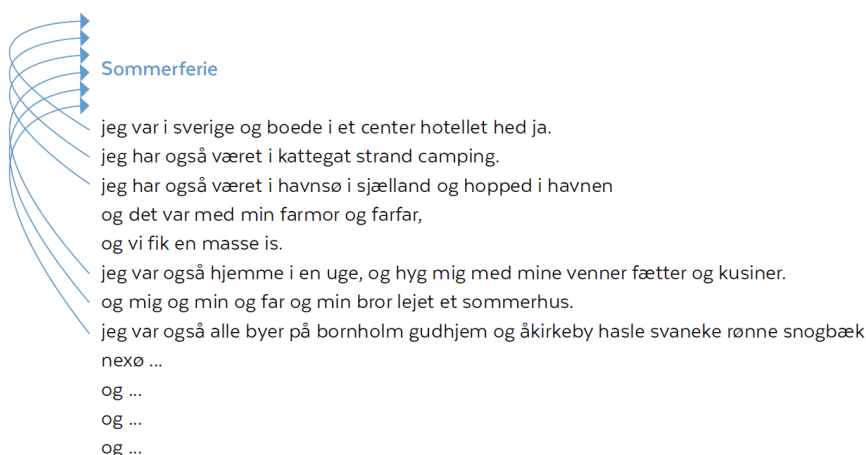
Afhandlingens empiri består af 470 tekster skrevet af 47 elever fra to forskellige 4.-klasser fra to forskellige kommuner indsamlet over et halvt skoleår. Hele tekstkorpusset er gennemgået analytisk, mens et udvalg af 16 tekster, skrevet af fire udvalgte case-elever på tværs af de to klasser, er analyseret dybdegående. Empirien indeholder også feltobservationer fastholdt gennem lydoptagelser, feltnoter, enkelte fotos samt andre artefakter fra i alt 64 undervisningslektioner i de to klasser. Heraf har jeg kun analyseret de skrive- og undervisnings-kontekster, som de 16 udvalgte analyserede tekster blev skrevet i (16 lektioner). Til sidst indeholder empirien også 42 interviews med 16 forskellige elever om deres tekster, hvoraf jeg kun har analyseret interviews med de fire case-elever (10 interviews).

“ Hovedfundet i afhandlingen er fire forskellige overordnede måder, hvorpå eleverne i studiet skaber sammenhæng i deres skrevne tekster. Måderne kalder jeg listetekst, rammetekst, cirkeltekst og enhedstekst (bredde/dybde).

Eleverne skriver i fire overordnede kohærensmåder

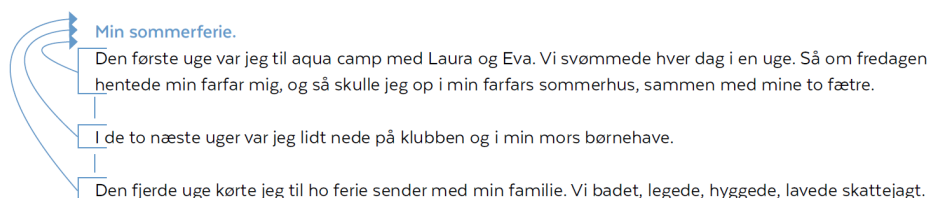
Hovedfundet i afhandlingen er fire forskellige overordnede måder, hvorpå eleverne i studiet skaber sammenhæng i deres skrevne tekster. Måderne kalder jeg listetekst, rammetekst, cirkeltekst og enhedstekst (bredde/dybde). Måderne betegner, hvordan indholdet i teksterne hænger sammen semantisk, herunder hvordan indholdet udbygges i henholdsvis bredden og dybden, hvor breddeudbygning sker, når der tilføjes nyt indhold, mens dybdeudbygning sker, når et bestemt indhold udbygges, fx gennem flere detaljer.

Kohærensmåden *listetekst* er kendetegnet ved, at teksten handler om mange forskellige ting (stor bredde), som hænger sammen ved at være relateret til et bredt overordnet emne eller en bred overordnet påstand. I visualiseringen nedenfor ses eleven Aksels tekst, som er skrevet som en listetekst om hans sommerferie, hvori han oplister mange forskellige sommerferieoplevelser, som ikke uddybes eller forbindes direkte til hinanden, men som hænger sammen ved, at alle oplevelserne hører til hans sommerferie.

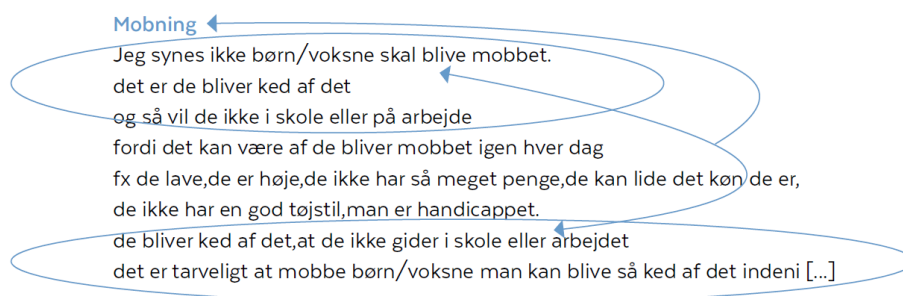
Figur 1 Visualisering af kohærensmåden listetekst

Kohærensmåden *rammetekst* er ligesom listeteksten kendetegnet ved at have en forholdsvis stor bredde i sit indhold, som holdes sammen af et bredt overordnet emne eller en bred overordnet påstand. Dette ses i visualiseringen nedenfor af Roses tekst om hendes sommerferie. Den handler som Aksels tekst også om mange forskellige sommerferieoplevelser, men samtidig er teksten organiseret i forskellige dele (her indledning, midte og afslutning), som indholdsmæssigt er mere internt forbundne end i listeteksten.

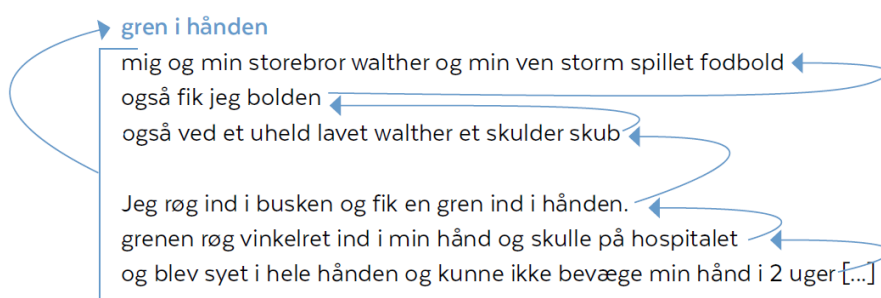
Figur 2 Visualisering af kohærensmåden rammetekst

Kohærensmåden *cirkeltekst* er kendetegnet ved, at den hverken udbygger sit tekstindhold i bredden eller i dybden. Det skyldes, som det ses i visualiseringen af Mollys tekst om mobning nedenfor, at hun gentager indholdet, her argumentationen, ned gennem teksten. Indholdet er dog stadig kohærent, det udvikles blot i mindre grad.

Figur 3 Visualisering af kohærensmåden cirkeltekst

Kohærensmåden *enhedstekst (bredde/dybde)* er kendetegnet ved, at tekstens indhold både udbygges i bredden og i dybden, og at den kan have variationer, som enten betoner bredde eller dybde. Det er dog gennemgående, at den typisk omhandler et mere snævert emne eller en snæver påstand, end det ses i liste- og rammeteksten, og at den generelt udbygger sit indhold mere i dybden end de andre kohærensmåder. I visualiseringen af Aksels tekst i kohærensmåden enhedstekst (bredde) nedenfor ses det, hvordan indholdet er mere internt sammenhængende og relaterer sig til det overordnede snævre emne om en ulykke med at få en gren i hånden.

Figur 4 Visualisering af kohærensmåden enhedstekst (bredde/dybde)

“ Alle nøgle-
omstændig-
hederne
synes at have
betydning for
alle elevernes
skrivning,
men oftest
på subjektivt
betingede
måder.

Tekstanalyserne viser, at alle eleverne stort set skriver i alle fire kohærensmåder og/eller bruger træk fra alle måderne. Typisk er der også flere træk/måder i én tekst. Analyserne viser også, at hver elev typisk har 1-2 måder, som han eller hun hyppigere skriver i.

Kontekstuelle omstændigheder har forskellig betydning for forskellige elevers skrivning

De kontekstuelle undersøgelser relateret til mit underforsknings-spørgsmål viser, at nøgleomstændigheder ved undervisningen og eleverne selv har stor betydning for elevernes skrivning og de kohærensmåder, de skriver i. Nøgleomstændigheder relateret til undervisningen er lærerens instruktion og støtte og ro/uro i klassen, mens nøgleomstændigheder relateret til eleverne selv er deres skriftsproglige repertoarer, at finde på indhold at skrive om, engagement/meningsfuldhed, opfattelse af sig selv som skriver, transskriptionsfærdigheder og muligheder for at kunne fordybe sig. Alle nøgleomstændighederne synes at have betydning for alle elevernes skrivning, men oftest på subjektivt betingede måder. For eksempel viser mine analyser, at lærerens undervisning og støtte i nogle tilfælde har forskellig betydning for, hvilke måder forskellige elever skriver i afhængigt af andre kontekstuelle omstændigheder. Helt konkret viser undersøgelsen fx, at når eleverne Aksel og Sarah skriver henholdsvis en listetekst og en enhedstekst ud fra den samme instruktion i deres klasse, skyldes det med sandsynlighed forskellige

muligheder for at adressere skriveopgaven grundet forskelle i deres skriftsproglige repertoier, deres forskellige engagementer og transskriptionsfærdigheder. Ligeså viser analyserne fx også, hvordan Aksel, som netop ofte skriver listetekster, skriver en enhedstekst i en skrive-situation, hvor han får en meget konkret og direkte støtte af sin lærer.

En ny måde at forstå, undersøge og tale om tekstsammenhæng på

“ Helt konkret kan de fire kohærensmåder bidrage med et metasprog, hvormed lærere kan tale med eleverne om deres tekster med et fokus på, hvad teksterne handler om, og hvordan denne handling hænger sammen og kan udbygges i bredden og/eller dybden.

Afhandlingens fund og resultater bidrager til forskningen inden for feltet, hvor der mangler viden om, hvordan elever på mellemtrinnet skriver, og mere specifikt hvordan de skaber indholdsmæssig sammenhæng. Derudover bidrager studiet også teoretisk og analysemetodisk ved at forstå og undersøge tekstsammenhæng med afsæt i tekstindholdet og i forlængelse heraf ved at udvikle og afprøve en ny måde at tilgå analyser af tekstsammenhæng på. Den forskningsviden, som studiet bidrager med, har desuden didaktiske implikationer for skriveundervisningen i skolens danskfag. Helt konkret kan de fire kohærensmåder bidrage med et metasprog, hvormed lærere kan tale med eleverne om deres tekster med et fokus på, hvad teksterne handler om, og hvordan denne handling hænger sammen og kan udbygges i bredden og/eller dybden. Måderne lægger op til, at lærere og elever tager udgangspunkt i det indhold, eleverne gerne vil udtrykke. Således kan måderne være med til at fremme et mere globalt og funktionelt perspektiv på elevernes skrivning frem for fx et lokalt fokus på bestemte sproglige former. Ligeledes bidrager kohærensmåderne med en tilgang til tekstsammenhæng, der er mindre interesseret i at vurdere, om elevernes tekster hænger godt eller dårligt sammen, men i stedet fokuserer på, hvad eleverne kan og gør – og med afsæt heri, hvordan de kan udvikle deres skrivning og afprøve nye måder at skabe sammenhæng på.

Studiets detaljerede kontekstuelle analyser bidrager med vigtige indsigter i, hvor kompleks elevskrivning er, og hvordan de samme eller lignende omstændigheder kan vise sig på meget forskellige måder i forskellige elevers skrivning og tekstskelet. Det komplekse samspil mellem tekst og kontekst, som studiet giver indblik i, understreger også vigtigheden af, at elevtekster altid undersøges og forstås i deres kontekst, da man ellers vil kunne få fejlagtige opfattelser af, hvor eleven egentlig er i sin skriveudvikling. Disse indsigter peger på, at elevers behov for støtte i skriveundervisningen synes at være meget forskelligt, og at lærere derfor må have blik for omstændighedernes forskellige betydning for forskellige elever og tilpasse undervisningen til der, hvor grupper af elever er.

Der er brug for en analysemetodisk forsimppling

I projektet udviklede jeg en kvalitativ måde at undersøge tekstkohærens på med inspiration fra blandt andre Hasans kvantitative metode til selvsamme (1984, 1989). Metoden var vanskelig at bruge, og analyserne var omfangsrige og svære at gøre konsistente. Med den viden og erfaring, jeg har i dag, vil jeg med henblik på fremtidige undersøgelser af tekstkohærens foreslå en simplificering af metoden, selvom nærværende projekts fund af kohærensmåder netop underbygges af metodens detaljeringsgrad.

Referencer

- Bartlett, T. (2016). Multiscalar Modelling of Context: Some Questions Raised by the Category of Mode. I W. L. Bowcher & J. Y. Liang (red.), *Society in Language, Language in Society: Essays in Honour of Ruqaiya Hasan* (s. 166-183). Palgrave Macmillan UK. https://doi.org/10.1057/9781137402868_7.
- Donahue, C., & Lillis, T. (2014). Models of writing and text production. I E.-M. Jakobs, D. Perrin, & K. Knapp (red.), *Handbook of Writing and Text Production* (s. 55-78). Berlin/Boston: De Gruyter, Inc.
- Erickson, F. (1977). Some approaches to inquiry in school-community ethnography. *Anthropology & education quarterly*, 8(2), 58-69. <https://doi.org/10.1525/aeq.1977.8.2.05x1396r>
- Erickson, F. (1986). Qualitative methods in research on teaching. I M. Wittrock (red.), *Handbook of research on teaching* (s. 119-159). New York: MacMillan.
- Hasan, R. (1984). Coherence and Cohesive Harmony. I J. Flood (red.), *Understanding reading comprehension: cognition, language, and the structure of prose* (s. 181-219). Newark, Del: International Reading Association.
- Hasan, R. (1989). The texture of a text. I M. A. K. Halliday & R. Hasan (red.), *Language, context, and text: aspects of language in a social-semiotic perspective* (2. udg., s. 71-96). Oxford: Oxford University Press.
- Holmberg, P. (2012). Kontext som aktivitet, situationstyp og praktik. En kritisk analys av kontexbegreppet i systemisk funktionell teori. *Språk och stil*, 22(1), 67-86. <https://gup.ub.gu.se/file/83043>
- Schultz, K., & Fecho, B. (2000). Society's Child: Social Context and Writing Development. *Educational psychologist*, 35(1), 51-62. https://doi.org/10.1207/S15326985EP3501_6
- Small, M. L. (2009). 'How many cases do I need?' On science and the logic of case selection in field-based research. *Ethnography*, 10(1), 5-38. <https://doi.org/10.1177/1466138108099586>